

Citacions d'autors medievals i gènesi de *Sol, i de dol*

MÍRIAM RUIZ-RUANO RÍSQUEZ *Universitat Autònoma de Barcelona*

RESUM: *Sol, i de dol* (1947) de J.V. Foix és un llibre modern i fet des d'un coneixement important de la poesia medieval, palès en les citacions i també en la recreació ben original de Petrarca, March i Jordi de Sant Jordi. Aquest article vol demostrar que la primera configuració del volum de *Sol, i de dol* (amb seccions, títols i epígrafs) es produí el 1935-36, o poc abans, i que l'operació medievalitzant no deu ser anterior a 1928. En segon lloc, afegeix algunes consideracions sobre els mecanoscrits i les vicissituds del volum entre 1936 i 1938.

PARAULES CLAU: J.V. Foix, literatura medieval, poesia catalana del segle xx.

Quotations from Medieval Authors and the Genesis of *Sol, i de dol*

ABSTRACT: *Sol, i de dol* (1947) by J.V. Foix is a modern book that shows the important knowledge the author had of medieval poetry. The quotations of medieval poetry as well as the recreation of Petrarch, March and Jordi de Sant Jordi prove it. This article aims to demonstrate that the configuration of the book (with sections and quotations) took place in 1935-1936 or previously and that the medieval recreation might have started in 1928, but not before. Secondly, the article includes some considerations regarding the typescript and its vicissitudes between 1936 and 1938.

KEYWORDS: J.V. Foix, medieval literature, 20th Century Catalan poetry.

Sol, i de dol és el primer llibre de poesia en vers de J.V. Foix (1893-1987). Conté setanta sonets, amb combinacions de rimes segons la tradició petrarquista (excepte 42 i 57, en què Foix sembla seguir la modalitat dels simbolistes francesos) repartits en sis seccions:

- I. No m clam d'algú qu'en mon mal haja culpa
- II. Si pogués acordar Raó i Follia
- III. Chi è questa che vèn, ch'ogn'om la mira
- IV. Tant ai mon cor ple de joia
- V. M'allegro e canto nella stagion novella
- VI. Fecit quoque Dominus Adae tunicas pelliceas.¹

1. Per no enfarfegar la lectura d'aquest article, a partir d'ara designaré els sonets amb el número romà de la secció seguit del número àrabic.

Destaca també per la voluntat d'exhibir el model de la literatura medieval en diversos aspectes.² Els sonets de les seccions I i VI (tot i que amb excepcions) estan compostos amb decasíl·lab de 4+6, el vers típic de la poesia catalana antiga. Per la seva banda, Romeu i Figueras ha advertit que el llenguatge de *Sol, i de dol* té un caràcter considerablement arcaïtzant respecte del català contemporani de l'autor i ho justifica esmentant-ne alguns arcaïsmes, cultismes, formes en desús («càrcer», «gai», «nuus» i «ivarsós») i formes dialectals (la primera persona del singular del present d'indicatiu amb desinència zero, per exemple).³ Així mateix, convé recordar que el sonet I, 2 constitueix tot un manifest en el qual Foix expressa el desig d'escriure «a l'aspriva manera / Dels qui en vulgar parlaren sobirà / —Oh Llull! Oh March!—, i amb claredat de signes, / Rústec però, sever, pogués rimar [...]». L'autor no només pretén escriure poesia amb un català digne i elevat, com el que representen les figures de Llull i de March, sinó que també es complau a reprendre motius dels grans autors de la literatura medieval, catalana i italiana: el sonet «Sol, i de dol» (I, 1) pren com a model «Solo et pensoso» de Petrarca. De fet, al llibre hi ha un conjunt de citacions de poetes ben diversos d'aquest període que obren cada secció o bé li donen títol.⁴ Identificar les fonts d'on Foix va extreure aquests versos permet fer algunes precisions d'interès sobre la gènesi de *Sol, i de dol*.⁵

Sol, i de dol es publicà el 1947, però el copyright data de 1935-1936. El prefaci, titulat «Descàrrec», és datat a l'octubre de 1936. Tirant enrere des de 1947 (o des d'inicis de 1948, si la impressió es va retardar una mica), Joan Ramon Veny-Mesquida ha il·luminat aquest procés comparant l'edició amb les proves d'impremta conservades i amb els mecanoscrits anteriors, el més antic dels quals, com veurem, deu ser de finals de

2. Vegeu R. ARQUÉS, «Tenues huellas del *Canzoniere* en catalán», *Cuadernos de Filología Italiana*, núm. extraordinari, 2005, p. 141-153; M. CARBONELL, *L'obra en vers de J.V. Foix*, Barcelona: Teide, 1991; A. M. ESPADALER, «Presentació» a J.V. Foix, *Sol, i de dol*, J. VALLCORBA (ed.), Barcelona: Quaderns Crema, 1985, p. 5-8; G. GAVAGNIN, «La via occitanofrancesa al petrarquisme de J.V. Foix», *Els Marges*, núm.78, hivern 2006, p. 21-35; P. GIMFERRER, *La poesia de J.V. Foix*, Barcelona: Edicions 62, 1984; J. ROMEU I FIGUERAS, *Sol, i de dol, de J.V. Foix*, Barcelona: Empúries, 1985; G. E. SANSONE, «J.V. Foix trovatore e surrealista» dins *Studi de Filologia Catalana*. Bari: Adriatica Editrice, 1963, p. 268-285; J. Vallcorba, *J.V. Foix*, Barcelona: Ediciones Omega, 2002; I. ZAMUNER, «Sei sonetti da *Sol, i de dol* di J.V. Foix», *Rassegna iberistica*, vol. 38, núm. 103, juny 2015, p. 97-111; I. ZAMUNER, «J.V. Foix e Jaufre Rudel» dins I. ZAMUNER (ed.), «*M'exalta el nou i m'enamora el vell*». *J.V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura*. Florència: Leo S. Olschki, 2017, p. 1-10.

3. ROMEU I FIGUERAS, p. 10.

4. Per a una lectura general, vegeu M. RUIZ-RUANO, «Gènesi i presència de la poesia medieval a *Sol, i de dol* de J.V. Foix», Treball de Màster inèdit. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2017. Vegeu també CARBONELL, *L'obra en vers*, pàssim.

5. Tots els epígrafs i títols que Foix inclou a *Sol, i de dol* han estat consultats a la primera edició (J.V. FOIX, *Sol, i de dol*, Barcelona: L'Amic de les Arts, 1936 [1947]). Editors que han tingut cura de les edicions posteriors més solvents n'han corregit els errors, ben significatius, a partir d'edicions crítiques posteriors o desconegudes per Foix. És el cas de J.V. FOIX, *Obres Completes/1. Poesia*, Barcelona: Edicions 62, 1974. En canvi, J.V. FOIX, *Obra poètica en vers i en prosa i obra poètica dispersa*, J. CORNUDELLA (ed.), Barcelona: Edicions 62, 2000, reproduïx també les citacions tal com apareixen a la primera edició. Vegeu l'apèndix per a tots els versos citats que apareixen a *Sol, i de dol*, seguits de la identificació, de la font emprada per Foix i de la signatura de la Biblioteca de Catalunya.

1938. L'article present vol anar encara més enrere per mirar de demostrar que la primera configuració del volum (amb les seccions i les citacions) es va produir el 1935-1936, o molt poc abans, i que l'operació medievalitzant no deu ser anterior a 1928. Després, s'afegeixen algunes consideracions sobre els mecanoscrits i les vicissituds del volum entre 1936 i 1938.

La configuració del volum

El «Descàrrec» de *Sol, i de dol* data, segons Foix, d'octubre de 1936, dada que sembla prou fiable, tot i que no se'n conserva l'autògraf. No hi ha cap indicatiu que faci creure que es tracta d'una data simbòlica. Si ho fos, probablement el pròleg dataria de juliol de 1936. A més a més, la data coincideix amb el copyright conservat al mecanoscrit. El prefaci ofereix una informació sobre la cronologia de les diferents seccions així com d'altres aspectes relacionats amb la composició i la presentació del llibre. El fragment que ens interessa diu així:

Lent, aquest llibre recull els sonets que l'autor escriví el 1913, el 1916, el 1918-1923 i el 1927. Els més aparentment dissemblants poden ésser contemporanis, els més discrepants —¿en aparença?—, d'altres versos seus són, per ventura, i en el temps, contigus; les locucions més llibresques no són pas sempre les més antigues. Els que tanquen el volum són recents, i hi han estat incorporats en ordenar-lo. Els sonets aplegats sota els epígrafs «Tant ai mon cor ple de joia» i «M' allegro e canto nella stagion novella», escrits en dies ja colgats, pertanyen a una tria feta, amb pròdiga benevolència pel mateix autor, d'un recull més vast que no pensa publicar. Hi provava d'expressar, incidentalment, en ritmes vells i sons arcaics, les follies vitals i estètiques entenedores només per als qui en foren circumstants. Dubta d'haver-hi reeixit.

Octubre 1936

La informació cronològica del prefaci ha de ser una aproximació. En la carta al seu cunyat i amic Joan Lluís Gili datada el 23 de novembre de 1938 dona unes dates una mica diferents: «És quasi segur que dins el mes vinent sortirà un recull meu de sonets de totes les èpoques, dins la mateixa col·lecció dels altres dos i amb la mateixa presentació tipogràfica. Hi van compresos sonets de l'any '13, '18, '19, '21, '22, '25, i quatre o cinc que he escrit per donar unitat al llibre».⁶

6. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador en poesia*, Barcelona: Empúries, 1996, p. 324; J.R. VENY-MESQUIDA, «Sobre les darreres voluntats de l'autor a *Sol, i de dol* (amb versions inèdites de sonets)», dins I. ZAMUNER (ed.), *M'exalta el nou i m'enamora el vell*. *J.V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura*, Florència: Olschki, 2017, p. 29-59, especialment p. 37-38.

D'acord amb el «Descàrrec», Foix ja componia sonets cap a 1913 i 1916, per bé que no en tenim cap prova material.⁷ Les poesies en vers més antigues que li coneixem, a banda de les d'*En Patufet*, són les publicades a *La Revista* (1917), dirigida per Josep M. López-Picó, *Trossos* (1918) de Josep Maria Junoy, *Sic* (1919) d'Albert Birot, *La Cònsola* (1919-1920), feta des de Sarrià, i *Terramar* (1919-1920), des de Sitges. Cap d'aquestes poesies, ben diferents les unes de les altres, no és un sonet. El sonet més antic que li coneixem és (II, 33) de *Sol, i de dol*. L'epígraf que l'encapçala diu que està dedicat «a Joaquim Folguera, en publicar “El poema espars”», el 1917. La idea d'escriure aquest sonet devia ser força propera a la data, ja que Folguera va morir el 1919. Podem afirmar amb seguretat, doncs, que cap a 1917 Foix ja havia començat a assajar la forma del sonet.

Els sonets més antics de *Sol, i de dol*, diu el «Descàrrec», són els que pertanyen a les seccions IV i V. Ho confirmen datacions internes d'alguns sonets i datacions externes al llibre. Els sonets d'aquestes dues seccions són els resultat d'una tria que ell va fer d'un conjunt de poesies més ampli i que no es va publicar. Segons Foix, foren escrits en «dies ja colgats», enterrats pel temps, com si diguéssim. Per al poeta, que escriu el pròleg des de la perspectiva de l'octubre de 1936, aquests dies han de ser llunyans necessàriament, els de la seva primera joventut: va començar a visitar Sitges el 1918 i, els anys posteriors, ell i els seus amics hi anaven sovint.⁸ Per això, a *Sol, i de dol* intenta recollir, a través dels sonets, «les follies vitals i estètiques entenedores només per als qui en foren circumstants», és a dir, les vivències juvenils d'aquest grup d'amics. El sonet «Porta les xifres ben altes!» (V, 58) té un epígraf que diu «Record de Roses, 1918»; al de «Corren els trens d'estiu sota vitrina» (V, 59), llegim «Record de Sitges 1919», i al de «Nus i florits premem dins l'ample cup!» (V, 60), «Record de Port Lligat i d'Ag-nès, 1926». D'altres sonets contenen referències a espais reals de Sitges o a personatges que hi estiuiejaven, la qual cosa permet deduir que també pertanyen al període juvenil. Per exemple, «Jo só l'apròcrif que tu creus insigne!» (IV, 51) parla del carrer de Mar, presumiblement d'aquesta localitat; «Fugiré carrer enllà, ¡o-í! Finestra» (V, 57), esmenta la Madroneta, «Una veraneante de Sitges, en el año 1918».⁹ Foix va publicar aquest darrer sonet amb el títol «Escenes de platja» a la revista *L'Amic de les Arts* el 1928.¹⁰

7. Foix recorda l'inici d'un sonet que va presentar quan estudiava: «el primer poema que jo vaig escriure va ser un sonet, molt semblant aparentment als que surten a *Sol, i de dol*, i que jo vaig presentar al meu professor de literatura de batxillerat [...] sonet als catorze anys» i també «Poso per cas, el meu, que, a la classe de batxillerat, vaig presentar al professor de literatura un sonet a la manera clàssica que, si no recordo malament, començava dient: “Gens no em desplaui el teu posat esquiui...”. Bé, el vaig ensenyar al professor. El professor va tenir la sorpresa que li presentés uns versos en català, se'l va llegir, va dir “Ja està bé, però podria estar millor”», Entrevista de Segimon Serrallonga, *Reduccions*, núm. 79, 2004, p. 90 i Joan Ramon Mainat, «Dia a dia», *RNE a Catalunya*, 1985. Ara dins *Amb mots*, p. 56-57 i 101-102.

8. V. PANYELLA, «Foix a Sitges», *Diari de Sitges*, núm. 4732 (5-2-1983), sense paginació.

9. S. VILAR, «Retratos españoles: J.V. Foix», *La Vanguardia* (7-5-1966), p. 51. Ara dins *Oh, si prudent*, p. 47-58.

10. J.V. FOIX, «Escenes de platja», *L'Amic de les Arts*, núm. 25 (31-5-1928), p. 192. Els sonets «Feliç el just que sap oficis nous» i «Teu, al jaç teu, l'esperit mou raons» de *Desa aquests llibres al calaix de baix*,

Coherent amb les paraules del «Descàrrec» i aquestes datacions, Foix afirma anys més tard que «Tots els sonets eròtics de mar són de Sitges» (paraules que no hem d'entendre en termes absoluts) i també que, de la secció IV, «Gairebé la majoria d'aquests sonets són escrits o suggerits per estades a Sitges, de l'any 18 al 22».¹¹ Veny-Mesquida suggereix que les dates dels textos de Foix poden fer referència a la circumstància o a l'inici d'un procés de composició obert, fins i tot a una forma mental, més que a la redacció pròpiament dita. En no tenir-ne la certesa, en aquest treball seguim la paraula de l'autor, per bé que la data pugui respondre a una *forma mentis* o a un apunt.¹²

Podem afirmar amb seguretat que l'última secció de *Sol, i de dol*, com diu el «Descàrrec», és la més recent. Va ser incorporada quan Foix ja havia aplegat tots els altres sonets, és a dir, cap a 1936.¹³ Es tracta d'una secció de contingut religiós que beu de la literatura penitencial, especialment dels Salms. La incorporació d'aquests deu sonets al final del llibre resulta prou lògica. Probablement, Foix pateix una crisi espiritual en temps de preguerra o guerra.

Foix no comenta res de la secció I al «Descàrrec». L'abril de 1927 es commemorà el sisè centenari de la coneixença de Laura i Petrarca a Avinyó (6 d'abril de 1327). L'efemèride afavorí actes d'homenatge a Itàlia i a Provença. A Catalunya, *L'Amic de les Arts* va dedicar a Petrarca el seu número 12 (31-3-1927). Foix hi va publicar el sonet «Pistes desertes, avingudes mortes», incorporat més endavant com a poema-pròleg a *KRTU* (1932).¹⁴ Gràcies a la correspondència entre Foix i Gili, sabem que el 1928 el poeta va compondre «Sol, i de dol» (I, 1), una represa de «Solo et pensoso» (35) de Petrarca.

No tenim proves que ens permetin datar amb certesa les seccions II («Si pogués acordar Raó i Follia») i III («Chi è questa che ven, ch'ogn'om la mira») de *Sol, i de dol*. Les dedicatòries que acompanyen alguns sonets de la secció II poden contribuir a situar-la una mica més. Així, (II, 25) està dedicat a Victòria, presumiblement Victòria Gili (1909-1982), la muller de Foix des de 1931 fins a 1948; (II, 27), a Joan L. Gili

presumiblement ja pensats el 1918 i el 1920, són dels més antics que coneixem de Foix. Tenen una clara tendència al decasíl·lab català. Només se n'escapen alguns versos concrets. Que Foix ja en aquests anys escrivís emprant el decasíl·lab de 4+6 fa estrany, atès que les parts IV i V de *Sol, i de dol* —datades aproximadament en aquesta època— segueixen el patró de l'*endecasillabo*. Potser, el poeta devia reescriure posteriorment aquests dos sonets.

11. J.V. FOIX, N. COMADIRA, *J.V. Foix i el seu temps*, J. FERRATÉ (ed.), Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1993, p. 80.

12. VENY-MESQUIDA, «Sobre les darreres voluntats», p. 38-39. Vegeu també VENY-MESQUIDA, «J.V. Foix: l'avantguarda eclèctica» dins J. PONT (ed.), *Surrealismo y Literatura en España*, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2001, p. 211-219.

13. CARBONELL, *L'obra en vers*, p. 46-47, defensa que aquesta última part va ser incorporada durant la postguerra, poc abans que el llibre veiés la llum finalment, el 1947. Aquesta proposta de datació s'ha de descartar. El «Descàrrec» data d'octubre de 1936 i ja esmenta l'última secció, el primer sonet de la qual, com a mínim, ja havia estat escrit: Foix el copia a la carta de 1938 (M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 321-322). En enviar-lo a la impremta aquell any, el llibre ja comptava, doncs, amb les sis parts.

14. Per a aquest tema, vegeu especialment G. GAVAGNIN, «La via occitanofrancesa...», pàssim.

(1907-1998); (II, 29), a Joan Vinyoli (1914-1984); (II, 31), a Josep M. Boix i Selva (1914-1996). Aquestes dedicatòries no tenen cap més referència que el seu destinatari. Podem suposar que el sonet dedicat a Victòria Gili devia ser escrit després del seu casament, el 1931. Els dedicats a Gili, Vinyoli i Boix i Selva han d'haver estat escrits ben avançats els anys vint o els anys trenta, quan tots ells tenien una edat adequada per relacionar-se amb Foix. Pensem, per exemple, que Foix va proposar uns joves Vinyoli i Gili com a col·laboradors del diari *La Publicitat*. D'altra banda, el sonet dedicat a Riba (II, 28) remet a un episodi de la joventut de tots dos perfectament datable: l'excursió nocturna que feren en barca per Sa Tuna el 1923.¹⁵ El sonet dedicat a Josep Obiols (II, 32) vol ser un «record de Sa Tuna, 1922», també. El següent (II, 33) està dedicat a l'amic Joaquim Folguera amb motiu de la publicació d'*El poema espars*, de 1917. Els dos sonets que vénen a continuació (II, 34) i (II, 35) estan escrits, respectivament, arran del traspàs de J. Salvat-Papasseit (1924) i de Joan Crexells (1926). En suma, sembla que la secció II recull sonets de diversos anys, però una quantitat important data dels anys vint, alguns de finals de la dècada o directament dels anys trenta.

A la secció III, en canvi, no hi ha dedicatòries que ajudin a perfilar-ne la cronologia. Ara bé, Foix en parla en una carta dirigida a Gili de 1948: «Jo et prego de fixar-te amb els [sonets] que recull la secció “Chi è questa che ven ch'ogn'om la mira”. Són sis sonets extrets d'un aplec de vint-i-cinc que publicaré en un volum a part [...] El paisatge és el del Cap de Creus».¹⁶ Recordem que Foix començà a fer estades en aquest indret el 1924, de manera que podem considerar aquest any el terme *post quem* de redacció de la secció. Pel seu contingut íntim, els sonets deuen referir-se a Victòria Gili: sembla impensable que considerés publicar-los si feien referència a una altra dona. Podem suposar, amb cautela, que són posteriors a 1931.

Fixem-nos ara en els versos medievals citats a *Sol, i de dol*, dels quals es poden deduir dates relatives a la composició de les seccions. Llevat d'un cas, tots pertanyen a la poesia medieval, sia catalana sia occitana o toscana. Al capdavant de la secció VI, que constitueix un parlament adreçat a Déu, hi llegim dos versicles dels Salms en la traducció catalana de Joan Roís de Corella, els quals remeten a *Ps* 5:2 i a 55:2, respectivament:

Senyor! Percep ab les orelles les mies paraules, entén lo meu crit.
Hages mercé de mi, Déu, car entre peus m'ha calcigat l'home.

15. *Correspondència Foix-Obiols*, A. PONSATI; A.M. PONSATI (ed.), Barcelona: Quaderns Crema, 1994, p. 259.

16. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 347.

Foix els cita d'acord amb l'edició d'Octavi Viader de 1928.¹⁷ En tenia un exemplar a casa que pretenia regalar finalment a Gili. Ho explica Foix en una carta de 29 de maig de 1938:

Un dia o altre rebràs una bella edició en quasi-facsímul d'un llibre de Roiç de Coreyla —del «Psalteri en romanç» editat a Venècia el xvè segle— que et trameto avui mateix com a present, —no pas de noces— ans de fidelitat.¹⁸

La carta permet deduir que la citació havia estat afegida a *Sol, i de dol* abans del 29 de maig de 1938. No sembla desenraonat creure que Foix, en el context de crisi personal propiciat per la guerra, devia haver fet una (re)lectura d'aquest text religiós poc abans de trametre'l a Gili.¹⁹ D'aquí que hagi triat dos versicles tan avinents al plantejament d'aquesta última secció de *Sol, i de dol*. L'un és la súplica de l'home que prega a Déu que l'escolti; l'altre, una demanda de pietat a Déu de l'home descontent dels seus semblants.

A la secció II, hi llegim una octava de la cançó «No sent ne veig ne oig ne conec res» de Pere Torroella (c. 1420 - c. 1492):

No sent, ne veig, ne oich, ne conech res
Ans m'és semblant qu'en aquest món no sia;
Volent fer juy ab la rahó demès,
Que com més pens més mon seny se desvia.
E jo no só o no's pot fer que sia
Res del passat semblant del qu'és present;
Ans só estrany, mir tot quan fa la gent
E mon semblant representa follia.

Algunes de les poesies de Pere Torroella havien estat editades ja el 1896 per Mariano Baselga a *El Cancionero Catalán de la Universidad de Zaragoza*. La seva lliçió de l'octava reproduïda per Foix porta aquest text:

No sent ne veig – ne hoig ne conech res
Ans mes semblant – quen aquest mon no sia
Voler fer juy – ab la rahos demes

17. J. R. CORELLA, *Psalteri*, O. VIADER (ed.), Sant Feliu de Guíxols: Octavi Viader, 1928. Es conserva el volum propietat de Foix a la Biblioteca de Catalunya.

18. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 322.

19. *Ibidem*, p. 323, també sosté que Foix devia haver tingut ben present el *Psalteri* abans de regalar-lo.

Que com mes pens – mes mon seny se desuia
Ho yo no so – ho nospot fer que sia
Res del passat – semblant al ques present
En so destrany – mir tot quant fa la gent
E mon semblant – repressenta follia.²⁰

Dècades més tard, el 1930 en va aparèixer una edició de l'obra completa, a cura de Pedro Bach y Rita. Presenta la següent lliçó de l'octava:

No sent, ne veig, ne hoig, ne conech rès,
Ans m'és semblant qu'en aquest món no sia,
Volent fer juy ab la rahó demès
Que com més pens més mon seny se desuia.
E yo no so (h)o no's pot fer que sia
Rès del passat semblant del qu'és *present*;
Ans so estrany: mir tot quant fa la gent
E mon semblant representa follia.²¹

Martí de Riquer en va preparar una altra, antològica, que va aparèixer el 1935. Utilitzava l'edició de Bach y Rita i hi incorporava les propostes i observacions que Pere Bohigas li havia fet. Així és la seva lliçó:

No sent ne veig ne oic ne conec res,
ans m'és semblant que en aquest món no sia,
volent fer juí ab la raó demès,
que com més pens més mon seny se desvia.
E io no só o no es pot fer que sia
res del passat semblant del que és *present*;
ans só estrany, mir tot quant fa la gent
e mon semblant representa follia.²²

El text reproduït a *Sol, i de dol* és com la lliçó que proposa Riquer. Tot i que Foix potser devia tenir notícia de l'edició de Bach y Rita, la que va llegir amb seguretat és la de Riquer, que es conserva al fons de Foix llegat a la Biblioteca de Catalunya. Fixem-nos en la forma «oich» que el nostre poeta reproduceix al llibre. A l'edició de

20. *El Cancionero catalán de la Universidad de Zaragoza*, M. BASELGA Y RAMÍREZ (ed.), Saragossa: Cecilio Gasca, 1896, p. 172-173.

21. P. TORROELLA, *The Works of Pere Torroella: A Catalan Writer of the Fifteenth Century*, P. BACH Y RITA (ed.), Nova York: Instituto de las Españas, 1930, p. 165. La cursiva és de l'editor.

22. P. TORROELLA, *Poesies*. M. RIQUER (ed.), Barcelona: Catalònia, 1935, p. 31.

Bach y Rita hi ha la forma «hoig», acabada amb un so africad, mentre que a la de Riquer llegim «oic», amb un so oclusiu velar. Foix ha reproduït l'edició de Riquer i hi ha introduït grafies arcaiques: *h* al final de mots acabats en un so oclusiu («oich» i «conech»), *h* intervocàliques («rahó») i apòstrofs per indicar elisions entre mots («no's», «qu'és»).

La citació no està afegida *a posteriori*, com en molts d'altres casos. És ben clar que Foix va compondre el sonet «Si pogués acordar Raó i Follia» tenint *in mente* els versos de Torroella llegits en l'edició de Riquer de 1935. Ho certifiquen, per exemple, els mots rima del sonet, presos de Torroella («desvia», «follia», «guia» i «fantasia»). Foix també es fixa en altres llocs de la cançó, com ara aquells on s'esmenten la raó i el seny. Probablement, reproduceix a *Sol, i de dol* precisament la primera octava de la cançó de Torroella atret per la situació que s'hi explica: el poeta —per culpa d'amor— ha quedat, com si diguéssim, alienat («Ans m'és semblant que en aquest món no sia»). En suma, el sonet (II, 19) necessàriament és posterior a 1930 i, probablement, a 1935. En conseqüència, podem deduir que la secció II de *Sol, i de dol* també ho és. Que el primer vers del sonet sigui el títol de la secció —cas únic a *Sol, i de dol*— indica, a més, que la va compondre després d'escriure'l i, doncs, que és certament tardana.

A *Sol, i de dol*, Foix reproduceix versos trobadorescos al capdavant de les seccions I, IV i V. Els tres fragments estan extrets de l'antologia *Els trobadors* d'Alfons Serra-Baldó (1934), que Foix tenia a la seva biblioteca.²³ A la secció I, la poesia de Raimbaut de Vaqueiras diu així:

Totz lo món me par sol un ortz,
E mos chans no m'es mai conortz.

RAIBAUTZ DE VAQUEIRAS.

La versió de l'antologia porta el text següent:

totz lo mons me par sol uns ortz,
e mos chans no m'es mais conortz.

A *Sol, i de dol*, el nom del trobador apareix citat en una forma occitana peculiar («Raibautz de Vaqueiras»), tal com apareix a la «Vida» que precedeix les poesies de l'antologia.²⁴ El text citat per Foix hi coincideix, a excepció d'alguns errors de Foix deguts al desconeixement de l'occità («un ortz» en comptes de la forma correcta de l'article

23. A. SERRA-BALDÓ, *Els trobadors. Text provençal i versió catalana*, Barcelona: Barcino, 1934.

24. *Ibidem*, p. 172.

singular «uns ortz») i a la intenció evident de catalanitzar el text («món», en comptes de «mons»; «mai», en lloc de «mais»).

La secció IV deu el títol a un vers de Bernat de Ventadorn. Foix també reproduïx un fragment d'aquesta poesia al davant de la secció:

TANT AI MON COR PLE DE JOIA,

Tot me desnatura.

.....

Tant ai al cor d'amor,

De joi e de douçor,

Que'ls gels me sembla flor

E la neus verdura.

BERNATZ DE VENTADORN

Foix anomena el trobador Bernatz de Ventadorn, forma occitana del nom que apareix a la «Vida» que precedeix les poesies.²⁵ Talment en el cas de Raimbaut de Vaqueiras, Foix, mirant de catalanitzar el text, ha comès alguns errors («que'ls gels», en comptes de la forma correcta en occità «que'l gels»).

Llegim ara el fragment citat de la «Dansa peitavina» que introdueix la secció V del llibre:

A l'entrada del tems clar –eia!

Per joia recomençar –eia!

E per gelós irritar –eia!

Vol la regina mostrar –eia!

Qu'el'es si amorosa.

A al vi', a la via gelós

Laissaz-nos, laissaz-nos

Ballar entre nos, entre nos.

“DANSA PEITEVINA” (ANÒNIMA)

Hi ha diverses proves que confirmen que també està extreta de l'antologia de Serra-Baldó. Per començar, no és de les més conegudes del repertori trobadoresc, de manera que difícilment Foix la podria haver llegit en un altre lloc. A més, ocupa el primer lloc de l'antologia, cosa que devia facilitar que s'hi fixés. És possible que li cridessin

25. SERRA-BALDÓ, p. 62. Foix també cita el trobador Jaufré Rudel a *On he deixat les claus...* (1953). Es tracta del vers 47 de la poesia «Lanquan li jorn son lonc en may», la més cèlebre del trobador. La primera edició del llibre de Foix en porta la lliçó següent: «Mas ço qu'ieu vuelh m'és atahis». Coincideix, de nou, amb la lliçó de SERRA-BALDÓ, p. 57.

l'atenció les exclamacions de final de vers, perquè són força properes a aquelles que trobem en alguns sonets més avantguardistes que havia compost abans, com «Fugiré carrer enllà, o-í! Finestra [...] O-í! Jep i gepó i gepic, o-í!» (V, 57), publicat a *L'Amic de les Arts* el maig de 1928 amb el títol «Escenes de platja». A banda d'això, escriu «peitevina» perquè reproduïx l'error ortogràfic que hi ha a la primera línia del davantal de la dansa en aquesta antologia.²⁶

Aquests versos citats són els que fan més llum sobre l'aspecte cronològic. N'hi ha dos més que convé tenir presents encara que no ens donin unes dates concloents sobre la composició de *Sol, i de dol*. Els primers són els versos estramps de Jordi de Sant Jordi que encapçalen la secció III:

Axí'm té pres e liats en son carçre
Amors ardents com si estés en un cofre
Tancat jus claus e tot mon cors fos dintre,
On no pogués mover per null encontre.

A la seva biblioteca, Foix tenia un exemplar de les dues primeres edicions de Jordi de Sant Jordi aparegudes al segle XX: la que preparà Jaume Massó i Torrents (1902) i la de Martí de Riquer (1935).²⁷ Probablement, el fet que Riquer edités de nou aquest poeta va afavorir que Foix el (re)llegís i el cités. Més encara, Foix n'imita l'anomenada «Cançó d'opòsits» al sonet (I, 4) de *Sol, i de dol*, en una secció que s'erigeix en homenatge a Petrarca.²⁸ Per a Foix, devia ser natural relacionar tots dos poetes.

La secció III també està encapçalada pels versos següents del poeta toscà Guido Cavalcanti:

Chi è questa che ven, ch'ogn'om la mira,
E mena seco amor, sì che parlare
Omo non può, ma ciascun ne sospira?

La lectura de Cavalcanti fou anterior a la idea de compondre la secció III de *Sol, i de dol*: li dona títol, lema i una perspectiva determinada respecte del tema de l'amor. La poesia «Chi è questa que ven» inspira el sonet (III, 37). No es troba a cap de les dues

26. *Ibidem*, p. 33.

27. *Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi (segles XIVè-XVè)*, J. MASSÓ I TORRENTS (ed.), Barcelona: L'Avenç / Madrid: Librería de M. Murillo, 1902. J. SANT JORDI, [*Poesies*], M. RIQUER (ed.), Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935. No hi ha variants que permetin decidir quina de les dues va fer servir Foix, el qual va catalanitzar les grafies i va modernitzar la forma «pusqués» (MASSÓ) / «posqués» (RIQUER) > «pogués».

28. Foix també cita un vers Jordi de Sant Jordi al capdavant d'*On he deixat les claus...* (1953): «E vaig cercant ço que no's pot trobar», extret també de la «Cançó d'opòsits». Aquesta citació presenta la lliçó que adoptà MASSÓ I TORRENTS («vaig»), no pas la de RIQUER («vau»).

antologies de poesia italiana, on Foix devia llegir Petrarca.²⁹ Com que no va llegir-la al mateix lloc que el sonet «Solo e pensoso», podem suposar que potser la lectura és posterior a 1927, any de composició de «Pistes desertes, avingudes mortes». A més, el fet que hi manqui el vers «Che fa tremar di chiaritate l'ère», fa pensar que potser Foix coneixia Cavalcanti de manera indirecta, probablement a través d'un assaig de T. S. Eliot sobre els poetes metafísics, que ell mateix va traduir del francès.³⁰

La versificació també indueix a creure que la composició de les seccions I i VI devia ser tardana. A *Sol, i de dol*, Foix fa servir l'*endecasillabo*, un vers clàssic d'origen italià, àmpliament emprat en la poesia catalana des del segle XVI, un vers «flexible, ondulant, *humanista*».³¹ Apareix a les seccions II, III, IV i V de *Sol, i de dol* i també en alguns sonets de Foix publicats en llibres posteriors. A *Desa aquests llibres al calaix de baix* (1964) hi trobem sis sonets, tots dedicats a un personatge conegut del poeta i amb una data. Quatre estan compostos en el vers italià: «Ah!, qui com vós» (juliol de 1925), «Si de matí caçava» (octubre de 1924), «Un pit novell cap al carrer l'avia» (octubre de 1924) i «Quin astre» (octubre de 1924)³². Es guanya la impressió, doncs, que Foix emprava l'*endecasillabo*, com a mínim, durant la primera meitat dels anys 1920. Llegim-ne alguns exemples (destaco els accents amb cursiva):

Si de minyó em plaïa la pintura
Que fabulitza la mar abissada (II, 24, v. 1-2)

Ah!, si amb levites de verda llustrina (II, 34, v. 1)

AH!, QUI, COM VÓS, CONEGUÉS LA JAMAICA

[...]

I el cancell perfumat de vanil·lina

I una litografia subalpina

Entre brocats toscans, al rebedor.

[...] (v. 6-8)

29. Les dues antologies de poesia italiana, en llengua original, són: *I poeti italiani dei secoli XIII e XIV*, A. CASTALDO (ed.), Roma: Oreste Garroni, 1913; *I quattro poeti italiani con una scelta di poesie dal 1200 sino a 'nostri tempi*, A. BUTTURA (ed.), Paris: Presso Lefevre, 1833. Totes dues formaven part de la biblioteca personal de Foix, llegada a la Biblioteca de Catalunya.

30. Per a aquest aspecte, vegeu L. CABRÉ; S. COLL-VINENT, «J.V. Foix, traductor de T. S. Eliot (1927)», *Els Marges*, núm. 113, tardor 2017, p. 55-73.

31. A. SERRA-BALDÓ, «El decasil·lab català i l'«Endecasillabo italiano»», *Quaderns de Poesia*, núm. 3, 1935 (octubre), p. 21-29. La cursiva és de l'autor.

32. Aquest últim sonet encara apareix a les paginades de *Sol, i de dol*.

D'altra banda, Foix també utilitza el decasíl·lab català de 4+6, d'origen trobadoresc i dominant en època medieval. El fa servir precisament quan recrea la poesia d'aquest període (té *in mente* Jordi de Sant Jordi i, sobretot, Ausiàs March). La secció I està composta exclusivament amb aquest vers (251 decasíl·labs d'un total de 252). A la secció VI també hi domina (137 de 140), per bé que es combina amb *endecasillabi*:

Sol, i de *dol*, i amb vetusta gonella (I, 1, v. 1)

Feu, Senyor Déu, el meu treball més *dur* (VI, 61, v. 1)

Pràcticament, no coneixem cap sonet de Foix escrit amb aquest vers abans de 1928, any en què va compondre «Sol, i de dol». En conseqüència, és lògic creure que aquestes seccions són posteriors a aquest any.

El conjunt de dades presentades fins ara indueix a creure que l'operació de recreació dels poetes medievals a *Sol, i de dol* es produeix a partir de 1928 i que la configuració del llibre com a tal (amb títols, seccions, epígrafs, ordenació) és un producte de 1935-1936. Sens dubte, evitar la censura del règim franquista devia ser un motiu per posar-li un copyright datat d'abans a la guerra. Ara, haver acabat el llibre en aquests anys segurament també devia constituir una raó suficient.

El camí fins a la impremta

El 1985, Jaume Vallcorba va afirmar que l'original d'impremta de *Sol, i de dol* s'havia perdut. Fa ben poc, Veny-Mesquida ha tingut en compte aquesta afirmació a l'hora d'examinar els documents mecanoscrits del llibre conservats a la Fundació Foix. Sosté que pertanyen a un estadi anterior al suposat mecanoscrit que Foix lliurà a la impremta el 1947. Addueix dues raons: tots els documents es troben dins una sola carpeta que conté diferents versions d'un mateix sonet —l'una al costat de l'altra— i hi ha dues portadelles de la secció II del llibre, una amb tinta negra i l'altra amb tinta blava.

En efecte, el color de la tinta és una diferència fonamental a l'hora de classificar els materials. Convé tenir present que hi ha 36 sonets amb tinta negra (Veny-Mesquida els anomena *Mⁿ*) i 44 sonets amb tinta blava (anomenats *M^b*). Alguns dels sonets en blau tenen una versió en tinta negra.³³ L'anàlisi textual permet veure que els sonets de *M^b* s'acosten més a l'estadi del text de les pàginades (*P*), també conservades a la Fundació, i que corresponen a una versió en net dels sonets de *Mⁿ*. També hi ha cinc sonets,

33. J.R. VENY-MESQUIDA, «Sobre les darreres voluntats», p. 48.

pertanyents a la secció III de *Sol, i de dol* en la versió definitiva del llibre, que no apareixen ni a *M^a* ni a *M^b* ni a les paginades (i que Veny-Mesquida anomena *M^c*). A més, com ja apunta Veny-Mesquida, tots els fulls mecanoscrits estan numerats a la part superior dreta del full amb llapis per una mà que no és pas la de Foix. Els sonets estan numerats correlativament, llevat del grup que constitueix la secció III del llibre, precisament. Han estat afegits després d'aquesta numeració, perquè porten els números «54bis/1», «54bis/2», «54bis/3», «54bis/4», «54bis/5» i «54bis/6». Si no apareixen fins al final del procés editorial és perquè Foix no tenia previst incorporar-los al llibre. El sonet (III, 39) és anterior a la separació, perquè apareix a *M^b*. Atès que aquests sonets són coherents entre ells i formen un corpus orgànic, no és desenraonat creure que Foix els va escriure conjuntament i, doncs, que siguin anteriors a 1948, any de la separació de Foix i Victòria Gili.

Foix afirmà en una entrevista: «Jo tenia imprès des de l'any 1936 el meu llibre *Sol, i de dol* a la impremta Altés, però no s'havia distribuït. Les proves van quedar a la impremta».³⁴ Això ho va afirmar quan tenia més de noranta anys. El 1948 havia escrit a Gili: «No, caríssim Joan, el títol del llibre data del 1936 (¿recordes que havia estat compost al començament de la revolta i que l'Altés no el va poder tirar perquè li van ocupar l'editorial?)».³⁵ D'acord amb aquesta afirmació, el llibre de poesia ja estava compost, en el sentit tipogràfic, val a dir: els tipus havien estat preparats en plom per a la impressió per als plec de vuit fulls a doble cara. Abans, doncs, Foix ja l'havia ordenat i dividit en seccions i hi havia afegit els respectius títols i lemes. A punt per ser imprès, però, la impremta fou ocupada pels revolucionaris i el procés editorial quedà interromput. Que *Sol, i de dol*, com a llibre de poesia, ja estava configurat ho confirma el «Descàrrec», datat l'octubre de 1936. No hi ha cap indici que faci creure que es tracta d'una data simbòlica en comptes d'una de real.

Hem de llegir amb precaució les paraules de Foix quan diu que el llibre ja era a la impremta ja preparat per ser publicat; si era així, tota la feina de composició tipogràfica es devia perdre. En una carta de 23 de novembre de 1938, Foix diu a Gili que n'està preparant l'edició, que ha d'aparèixer pròximament: «És quasi segur que dins el mes vinent sortirà un recull meu de sonets de totes les èpoques dins la mateixa col·lecció dels altres dos i amb la mateixa presentació tipogràfica» i «Si trobo paper, editaré un llibre meu, de versos vells, pedants i acadèmics».³⁶ Tant si partia d'un original anterior com d'unes hipotètiques proves, el fonamental és que el 1938 va escriure el llibre a màquina de nou i el va revisar. Pel que fa a paper, Veny-Mes-

34. J.V. FOIX, N. COMADIRA, *J.V. Foix i el seu temps*, J. FERRATÉ (ed.), Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1993, p. 30.

35. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 346. Si no s'indica altrament, cito les cartes de Foix a Gili tal com apareixen reproduïdes en aquesta obra.

36. *Ibidem*, p. 321 i 324.

quida indica que Foix va utilitzar per a M^n o bé el de la marca «Extra Strong» o bé el de la *Revista de Catalunya*, de la qual va ser director de l'abril al setembre de 1934. Es pot afegir que el paper «Extra Strong» és contemporani al de la *Revista de Catalunya*: Foix pretenia publicar el 1934 un nou llibre titulat *Telegrames*;³⁷ el llibre no va sortir mai, però els textos mecanoscrits es conserven a la Fundació J.V. Foix en paper «Extra Strong», presumiblement de 1934 també.³⁸ Pràcticament tots els textos de M^n utilitzen un d'aquests dos tipus de paper. Només alguns estan escrits en un altre que sembla de pitjor qualitat, potser perquè els altres se li van acabar.

A la carta de novembre de 1938 per a Gili, Foix també comenta que la màquina d'escriure, una «Oliver», «no em pinta gaire bé per la dificultat de trobar cintes de recanvi».³⁹ En efecte, en analitzar els fulls de M^n podem veure que n'hi ha diversos que estan mecanografiats amb una tinta negra més pal·lida, gastada (els anomenarem M^{np}). La dada és molt valuosa perquè ens permet confirmar que Foix estava escrivint a màquina aquests sonets –potser revisant-los en fer-ho, però no pas redactant-los des de zero– a partir de 1938.

El sonet (I, 6) es troba reproduït a la mateixa carta a Gili. L'anàlisi textual revela que és una versió anterior a la copiada a M^n . Vegem els versos 5 i 7 del sonet (Veny-Mesquida anomena la versió de la carta a Gili *JG*):

Consir l'enuig del pec que fuig, i diu [...] als déus clama si viu (*JG*)
Pens en el pec que fuig, ploraire, i diu [...] pregunta als déus si viu (M^n)
Pens en qui fuig pels colls, ploraire, i diu [...] als déus clama si viu (M^b).

El text del testimoni de M^n és molt proper al que recull M^b : ha canviat «consir» per «pens en» i hi ha afegit l'adjectiu «ploraire». Notem que al final Foix ha recuperat una lliçó del testimoni *JG*, però: «als déus clama si viu». Probablement, poc després de transcriure aquest sonet a la carta per a Gili, Foix va fer-hi algunes correccions i les va introduir a la versió de M^n . Es pot concloure, doncs, que el testimoni de M^n és posterior al 23 de novembre de 1938.

Els sonets de M^{np} tenen el seu respectiu número de pàgina. S'identifiquen gràcies a la barra diagonal que hi ha a la part inferior dreta de la xifra. De molt a prop, es pot veure que sota la darrera numeració que es va fer encara n'hi havia una altra d'escrita a llapis. És a dir, cal suposar que primerament els sonets de M^{np} van ser numerats per una mà; després, una altra mà, sembla, hi va fer una numeració nova al damunt, que

37. Vegeu «El correu d'avui», *La Publicitat* (16-2-1934), p. 2.

38. R. SALVO TORRES, «Introducció. Els "Telegrames" de J.V. Foix» a J.V. FOIX, *Telegrames*, Barcelona: Nova Biblioteca Selecta, 2005.

39. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 323.

inclou més textos dels que hi havia. No sabem de qui són aquestes mans ni per què ho van numerar així. Tanmateix, la numeració exclusiva de M^{mp} permet deduir que aquest grup de sonets devia constituir una unitat acabada; tal vegada fou Foix qui la devia numerar precisament amb la intenció de dur-la a la impremta, ja que arriba fins al full que anuncia altres obres de Foix publicades anteriorment. A més, M^{mp} té algunes marques d'impressor, per exemple al sonet (IV, 43), i també un colofó. Si M^{mp} va arribar a la impremta, cal pensar que l'únic moment en què potser Foix podia portar-l'hi era el 1938, quan sabem amb certesa que estava preparant un mecanoscrit amb aquesta intenció, com diu a la carta per a Gili datada el novembre d'aquest mateix any.

D'aquesta manera, Foix preveia que *Sol, i de dol* sortís el mes següent (desembre de 1938) però, per poc que s'endarrerís, el projecte no podia reeixir, ja que el gener de 1939 les tropes de Franco van entrar a Barcelona. El 1942, el poeta va publicar un grup de sonets de *Sol, i de dol* a l'opuscle dels Amics de la Poesia: (I, 18), (I, 4), (II, 26), (I, 14), (I, 10) i (VI, 67). L'anàlisi textual indica que es tracta de còpies en net de M^n , anteriors a M^b .⁴⁰ Per tant, els textos mecanoscrits en tinta blava són necessàriament posteriors a 1942. No devia ser fins a mitjans de la dècada de 1940 que Foix va plantejar-se de nou imprimir *Sol, i de dol*. Aleshores, devia revisar els textos i naturalment va decidir fer-hi esmenes. Aquells textos amb tinta negra que tenien moltes correccions van ser escrits a màquina de nou, aquesta vegada amb tinta blava. D'altres van quedar amb tinta negra. Els documents de M^b també presenten algunes marques d'impressor, cosa que indueix a creure que potser constituïren l'original d'impremta que Vallcorba i Veny-Mesquida consideraven perdut.

Ens resta només examinar el grup de sonets M^n , que correspon a la secció III de *Sol, i de dol*, excepte el sonet (III, 39), copiat amb tinta blava. La seva cronologia és poc clara. Tot i que estan escrits amb tinta negra, corresponen a un moment de còpia clarament diferent de M^{mp} : la tinta d'aquests cinc sonets és força més negra i, a més, la màquina d'escriure d'on van sortir té un tret distintiu, un dels ponts de la lletra *m* té més tinta de la que li correspondria.

El fet que Foix afegís aquests sonets després de les paginades significa que inicialment no tenia previst incloure'ls a *Sol, i de dol*. Potser s'havia plantejat col·locar-los en un altre llibre, cosa que indueix a creure la carta que envia a Gili el 14 d'abril de 1948 (la cursiva és meua):

Jo et prego però de fixar-te amb els que recull la secció «Chi è questa che ven ch'ogn'om la mira». *Són sis sonets extrets d'un aplec de vint-i-cinc que publicaré en vo-lum a part*. Hi assajo d'una manera lírica d'expressar una filosofia de l'amor carnal.

40. Vegeu VENY-MESQUIDA, «Sobre les darreres voluntats», p. 48-50.

Malgrat que Victòria Gili l'havia abandonat, Foix va continuar mantenint una relació cordial amb el seu cunyat. En aquesta carta, li fa notar que els sonets de la secció III procedeixen d'un recull més ampli en què, concretament, prova d'expressar les seves idees sobre l'amor carnal. Si Foix realment havia compost aquestes vint-i-cinc poesies d'amor, cal suposar que anaven adreçades a Victòria Gili (escriure sonets amorosos a una dona que no fos la muller seria una gran descortesia). És significatiu que Foix, després de ser abandonat, fes aquesta remarca a Gili. Possiblement, el poeta va voler publicar els sonets de la secció III a manera d'autojustificació davant del seu cunyat i també davant de la família Gili i la maledicència que devia córrer: Victòria Gili al·legaria després davant d'un jutge que el matrimoni no s'havia consumat. En aquest sentit, la filosofia de l'amor carnal que Foix expressa a la secció III de *Sol, i de dol* podria ser entesa com una excusa, atès que posa l'accent en la idea que els amants tenen l'un de l'altre i dóna una importància relativa a la unió física. També convé anotar que el sonet (II, 25), dedicat a Victòria, ja manifesta la idealització amorosa de la secció III i en els mateixos termes, per bé que no fa esment a la unió. Aquest sonet pertany a *Mⁿ* i, per tant, és de 1938 o abans.

En diverses entrevistes, Foix comenta que va començar a llegir els poetes medievals quan encara era molt jove i cursava Dret a la Universitat de Barcelona:

quan feia el primer curs de Dret i, anava de dret, per comptes d'anar a classe, anava de dret a la biblioteca, a llegir tot allò que hi pogués haver de català antic. I a mi, el català, a partir del segle XIII, és el de Ramon Llull, fins al català que ve d'abans d'arribar al Rector de Vallfogona m'interessava.

Oh, no es... no es que sea hermética, es que yo intenté en mis... de muy joven, estudiar el catalán medieval, del tiempo, por ejemplo, de Ausiàs March; la literatura italiana y la literatura francesa de aquel... de aquellos tiempos.⁴¹

Malgrat aquestes afirmacions, la lectura i ulterior recreació d'alguns models medievals a *Sol, i de dol* és, sens dubte, força posterior a aquest període de joventut. La primera imitació que Foix va fer de Petrarca («Pistes desertes, avingudes mortes») data de 1927, de manera que tota la secció I de *Sol, i de dol* es va compondre després. Sabem amb certesa que Foix va configurar *Sol, i de dol* com a llibre de sonets durant el període 1935-1936. Ell mateix explica en una carta a Gili que «el títol del llibre data de 1936».⁴² La composició del llibre devia ser posterior o, com a mínim, con-

41. S. SERRALLONGA, «Entrevista a J.V. Foix», *Reduccions*, núm. 79, 2004, p. 90; Entrevista de RNE, 1985. Ara dins *Amb mots de ben copsar: Un llibre i un disc amb disset entrevistes respostes per J.V. Foix*, M. TRIAS (ed.), Barcelona: Eumogràfic, 2014, p. 222-223.

42. M. GUERRERO, *J.V. Foix, investigador*, p. 346.

temporània a aquesta idea. A més, Foix no hauria mantingut el copyright 1935-1936 si no correspongués al moment en què va considerar el llibre acabat (malgrat que després en reescrivís alguns sonets). Els fragments de poesia trobadoresca (Raimbaut de Vaqueiras, Bernat de Ventadorn i la «Dansa peitavina») extrets de l'antologia *Els trobadors* (1934) de Serra-Baldó; els versos de Pere Torroella procedents de l'edició de Riquer (1935) i, amb més cautela, els estramps de Jordi de Sant Jordi probablement extrets de l'edició de Riquer (1935) confirmen que la composició de *Sol, i de dol* se situa en aquests anys, no pas abans. A partir d'aquell moment, comença el difícil camí cap a la impremta.

Apèndix 1: Numeració dels sonets de *Sol, i de dol*

I. NO·M CLAM D'ALGÚ QU'EN MON MAL HAJA CULPA

1. Sol, i de dol, i amb vetusta gonella
2. Oh!, si prudent i amb paraula lleugera
3. Saber narrar en llenguatge vigorós
4. Entre negrors veig mil camins oberts
5. Bru i descofat, i descalç, d'aventura
6. No pas irós, ni trist, si dellà el riu
7. Em plau, d'atzar, d'errar per les muralles
8. Jo tem la nit, però la nit m'emporta
9. Ver és –em dic quan soliu per la duna
10. Amb ulls carnals opòs núvols i mars
11. Per clares fonts i forests remoroses
12. Si en cru matí naveguen en mar corsa
13. Com el pilot que força els governalls
14. Com el macip errabund per les aules
15. Quatre colors aparien el món
16. No crec perir puix que el traspàs ignor
17. No cerc ni am aquell qui, vagarós
18. És per la Ment que se m'obre Natura

II. SI POGUÉS ACORDAR RAÓ I FOLLIA

19. Si pogués acordar Raó i Follia
20. A sol eixit, en dia riallós
21. ¿On són, oh mar, els déus i llurs imatges
22. Si plauen a l'esguard els bells vestirs
23. Si de noiet delia l'hora malva
24. Si de minyó em plaïa la pintura
25. En tendre prat gaudir el paisatge estricte
26. Fuig el real però la sang m'aviva
27. Si en golf d'argent el cor és l'insurrecte
28. –La Nit, diem; i el cor comú batega
29. Si en el camí perdut entre gatsaules
30. ¿Quin mar fullós quan bufa el foranell
31. Si llibertat està en coratge d'hom
32. Seguir, de nit, la mar de punta a punta
33. No ets Proteu però un tal t'escriu
34. Ah!, si amb levites de verda llustrina

35. Tots som illencs de Terra de Jovença
36. No pas l'atzar ni tampoc la impostura

III. CHI È QUESTA CHE VÈN, CH'OGN'OM LA MIRA

37. Entre els morats i l'ocre, en carrer clos
38. En port travat ets l'algosa clapera
39. A tu, reflex d'un altre tu en clausura
40. ¿A quin abís tots dos, a quin repòs
41. ¿Com és la carn, guanyat el goig, d'inerta
42. ¿Qui em viu en tu amb joia inseparable

IV. TANT AI MON COR PLE DE JOIA

43. Vinguen els remes, que só d'estirp romeva!
44. Com vol d'ocells en cel d'abril, afua
45. Jo sóc aquell que en mar advers veleja
46. Entre el cordam, mira la mar, Marcela
47. Tirem ençà, vers el cap de la vila
48. —*Caramenut! Canut!*, criden, immunes
49. Bufeu, vents seculars —oh, quin brogit—
50. Fútil joc: dius, i te'n rius, que ets d'Atenes
51. Jo só l'apòcrif que tu creus insigne!
52. Sota les voltes diu Marta que es mulla

V. M'ALLEGRO E CANTO NELLA STAGION NOVELLA

53. Alcem la mà si els murs són blancs! (Al fons
54. Ballem peus nus a l'alba nova! (I ella
55. El negre i el carmí! Sí, só de borra
56. Au, Filomena, que la mar s'acosta!
57. Fugiré carrer enllà, o-í! Finestra:
58. Porta les xifres ben altes! I tomba
59. Corren els trens d'estiu sota vitrina
60. Nus i florits premem dins l'ample cup!

VI. FECIT QUOQUE DOMINUS ADAE TUNICAS PELLICEAS

61. Feu, Senyor Déu, el meu treball més dur
62. Míser i trist apregon la tenebra

63. Això és ver i no. El cor encén
64. Colc, Senyor Déu, la Figura Carnal
65. A l'erm obac bastim casal i erola
66. ¿A quin bivac en planella perduda
67. Cerc el que lluu entre pedra i calçobre
68. A l'endeví vaig per falsa drecera
69. Si el cel és alt, i tan alt, i més alt
70. Les mans en creu i el front signat amb cendra

Apèndix 2: Estat actual del mecanoscrit (*M*) de *Sol*, i de dol

A la columna Document s'indiquen les tintes: la blava (M^b) en cursiva i negreta, la negra pà·l·lida (M^{np}) en cursiva, la negra normal (M^n), la negra més intensa (M^+) en negreta. A la columna Paper, les sigles volen dir: sf = paper sense filigrana, ES = paper «Extra Strong»; RdC = paper amb timbre de la *Revista de Catalunya*. A la columna Pàgina s'indica la numeració actual a llapis i, quan és possible llegir-la, la numeració anterior [entre claudàtors]. La columna Marques indica si hi ha marques d'impressor (Impr.).

Document	Paper	Pàgina	Marques
<i>Crèdits</i>	sf	2	
«Descàrrec»	sf	3	Impr.
<i>Portadella. Secció I</i>	sf	5	Impr.
1	sf	6	
2	ES	7/	
2	sf	7	
3	sf	[sense número]	
3	sf	8	
4	sf	9	
5	ES	10/	
5	sf	10	
6	sf	11	
6	sf	(11)	

7	sf	12	
7	ES	12/	
8	sf	13	
10	ES	15/	
11	ES	16/	
12	ES	17/	
13	ES	18/	
13	sf	18	
14	sf	19	
15	sf	20	
16	sf	[sense número]	
16	sf	21	
20	sf	22	
17	sf	23	
Portadella. Secció II	RdC	24/	Impr.
18	RdC	25 [25 bis]	
Portadella. Secció II	sf	26	Impr.
19	ES	[sense número]	
19	ES	27 [25/]	

21	ES	28 [26/]	
22	sf	29	
23	sf	30	
24	sf	31	
26	sf	32	
25	sf	33	
27	sf	34	
28	sf	35	Impr.
29	sf	[sense número]	
29	sf	36	
30	sf	38	
31	ES	40 [32/]	
32	sf	42	Impr.
33	sf	43	Impr.
34	sf	44	
35	sf	45	
36	ES	46 [(47)]	
Portadella. Secció III	sf	47	Impr.
44	sf	48	

45	sf	49	
46	sf	50	
47	sf	51	
48	ES	[sense número]	
48	sf	54	
37	sf	54bis/1	
38	sf	54bis/2/	
39	sf	54bis/3	
40	sf	54bis/4/	
41	sf	54bis/5	
42	sf	54bis/6	
49	sf	55	
<i>Portadella. Secció IV</i>	sf	56	Impr.
43	ES	57	
50	ES	58 [45/]	
51	ES	59 [42/]	
52	sf	60	
<i>Portadella. Secció V</i>	RdC	61 [48/]	Impr.
53	sf	62	

54	sf	63	
55	sf	64	
56	sf	66	
57	sf	67	
60	sf	68	Impr.
58	sf	69	
59	sf	70	
<i>Portadella. Secció VI</i>	RdC	71 [55/]	Impr.
61	ES	72 [56/]	
62	RdC	73 [58/]	
63	ES	[sense número]	
63	ES	74 [57/]	
64	ES	75 [59/]	
65	sf	75	
66	ES	77 [60/]	
67	RdC	78 [(61)]	
68	RdC	79 [(62)]	
69	RdC	80	
70	ES	81 [63/]	

<i>Anunci d'altres llibres de l'autor</i>	RdC	83 [62/]?	
<i>Colofó</i>	RdC	84	

Apèndix 3: cites de *Sol, i de dol*

Citació	Identificació	Font emprada per Foix	Signatura de la BC
«No'm clam d'algú qu'en mon mal haja culpa»	Ausiàs March, 108, v. 1.	Desconeguda	
«Totz lo món me par sol un ortz, / E mos chans no m'es mai conortz.»	Cançó «No m'agrad'iverns ni pascors», Raimbaut de Vaqueiras, vv. 47-48.	<i>Els trobadors. Text provençal i versió catalana</i> , Alfons Serra-Baldó, ed. Barcelona: Barcino, 1934.	Foi-8-564
«Me n'ané en un boscatge on estava en plor / Tan fort desconortat, que'l cor m'era en dolor; / Mas per ço car plorava hi sentia dolçor.»	Desconhort, Ramon Llull, vv. 41-43.	Ramon Llull, <i>Poesies</i> , Ramon d'Alòs-Moner, ed. Barcelona: Barcino, 1925. Ramon Llull, <i>Rims</i> , Salvador Galmés, ed. Palma de Mallorca: Diputació Provincial de Balears / Institut d'Estudis Catalans, 1936.	Foi-8-4353 Foi-8-3186-3187
«Così nel mio parlar voglio esser aspro, / Com'è negli atti questa bella pietra, / Maggior durezza e più natura cruda.»	Rime petrose, Dante Alighieri, vv. 1-2 i 4.	Desconeguda	
«No sent ne veig ne oig ne conec res / Ans m'és semblant qu'en aquest món no sia ;/ Volent fer juy ab la rahó demès, / Que com més pens més mon seny se desvia. / E jo no só o no's pot fer que sia / Res del passat semblant del qu'és present; Ans só estrany, mir tot quan fa la gent / E mon semblant representa follia».	Cançó de Pere Torroella (c. 1420-c. 1492), vv. 1-8.	Pere Torroella, <i>Poesies</i> . Martí de Riquer, ed. Barcelona: Catalònia, 1935	Foi-8-2679

<p>«S'i' fosse foco, arderei 'l mondo;/ S'i' fosse vento, lo tempesterei; / S'i' fosse acqua, io l'annegherei»,</p>	<p>Sonet homònim de Cecco Angiolieri (c. 1260-1313), vv. 1-3.</p>	<p>Desconeguda</p>	
<p>«Chi è questa che ven, ch'ogn'om la mira, / E mena seco amor, sì che parlare / Omo non può, ma ciascun ne sospira?»</p>	<p>Sonet «Chi è questa che vèn», Guido Cavalcanti, vv. 1 i 3-4.</p>	<p>Desconeguda</p>	
<p>«Axí'm té pres e liats en son carçre / Amors ardents com si estés en un cofre / Tancat jus claus e tot mon cors fos dintre, / On no pogués mover per null encontre.»</p>	<p>«Jus lo front port vostra bella semblança», Jordi de Sant Jordi, vv. 17-20.</p>	<p>Jordi de Sant Jordi, <i>Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi (segles XIVè-XVè)</i>, J. Massó Torrents, ed. Barcelona: L'Avenç / Madrid: Librería de M. Murillo, 1902.</p> <p>Jordi de Sant Jordi, [<i>Poesies</i>], Martí de Riquer, ed. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935.</p>	<p>Disponible a la Fundació J.V. Foix</p> <p>Foi-8-1030</p>
<p>«M'allegro e canto / nella stagion novella»</p>	<p>Decameron, Giovanni Boccaccio</p>	<p>Desconeguda</p>	
<p>«A l'entrada del tems clar – eia! / Per joia recomençar – eia! / E per gelós irritar –eia! / Vol la regina mostrar –eia! / Qu'el'es si amorosa. / <i>A al vi', a la via gelós / Laissez-nos, laissez-nos / Ballar entre nos, entre nos</i>».</p>	<p>«Dansa peitavina», Anònim, vv. 1-8.</p>	<p><i>Els trobadors. Text provençal i versió catalana</i>, Alfons Serra-Baldó, ed. Barcelona: Barcino, 1934.</p>	<p>Foi-8-564</p>
<p>«Senyor! Percep ab les orelles les mies paraules, entén lo meu crit.»</p> <p>«Hages mercè de mi, Déu, car entre peus m'ha calcigat l'home.»</p>	<p><i>Psalms</i>, 5:2 i 55:2.</p>	<p>Joan Roís de Corella, <i>Psalteri</i>, Octavi Viader, ed. Sant Feliu de Guíxols: Octavi Viader, 1928.</p>	